

פְּרֻשֶׁת שְׁלַח-לָךְ

כִּישְׁלוֹן הַמְּרַגְלִים

■ מהלך אלוקי או יוזמה אנושית?

גורלו של דור המדבר נחרץ. הדור שיצא ממצרים באותות ומופתים מדהימים, הבין שהגזירה שלא יגיע אל יעדו שהוא ארץ ישראל, היא סופית.

ממה נבע הכישלון הצורב? איך זה קרה, שמצוות ה' "שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים", הסתיימה בצורה כל כך קשה וכואבת? הרי כלל נקוט בדינו – "שלוחי מצווה אינן ניזוקין!" ובפרט כשהמצווה הנקודתית הזו נאמרה במפורש מפי ה' למשה!

ואם המרגלים חטאו, מה היה חטאו של משה שנענש בגללם, כדברי הכתוב:

"גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגַלְלֵכֶם לֵאמֹר, גַּם אֶתָּה לֹא תִבֵּא שָׁם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון הָעַמִּיד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֵא שָׁמָּה..." (דברים א, לז-לח)

טרם נשיב על שאלות אלה, נציג את הסתירה הבולטת הבאה:

מן הפרשה הזאת (שלח לך) ברור, שהיוזמה לשיגור המרגלים הייתה מאת ה':

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן..." (במדבר יג, א-ב)

אם עדיין זה לא ברור דיו, באה התורה וקובעת שוב בפירוש:

"וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאֲרָן עַל פִּי ה'..." (שם, פסוק ג)

הביטוי "עַל פִּי ה'", פירושו על פי ציווי ה', כפי שאנו מוצאים פעמים רבות בפרשת בהעלותך; כגון:

"עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחַגּוּ..." (במדבר ט, יח)

לעומת זאת בפרשת 'דברים' נראה, שהיוזמה באה דווקא מצד העם:

וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כְּלַכְּכֶם, וַתֹּאמְרוּ: נְשַׁלְּחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, וְיָשִׁבוּ אֶתְנֵנוּ דְבַר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ...".

(דברים א, כב)

משה רבנו מסכים לבקשתם ואינו רואה בה סימן לחוסר אמונה בה':

"וַיִּיטֹב בְּעֵינַי הַדְּבָר...".

(שם, פסוק כג)

היה קל יותר להסביר את כישלון המרגלים אילו הייתה היוזמה באה מצד בני ישראל – כפי שנזכר בפרשת 'דברים' – ולא מאת ה'. אולם איך נפרש את הפסוקים בפרשת 'שלח לך'?

אמנם שיטת רש"י בכל פרשת המרגלים היא, ששיגורם היה ברשות ולא מצוה ('שלח לך' – לדעתך; 'על פי ה' – ברשות ה'), אולם נמצא קושי בהבנת שיטה זו כאשר נרצה להתאימה לפשט לשון הכתוב.

■ משה, נאמן בית

כדי לפתור את הסתירה עלינו להניח הנחת יסוד.

משה רבנו נבחר על ידי ה' להביא את דברו לפני עם ישראל, ולוודא שאכן העם יבצע את מצוות ה' כרוחם וכלשונם.

על נאמנותו המוחלטת של משה מעידה התורה: "...בְּכֹל בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא" (במדבר יב, ז). בשל כך העניק ה' למשה סמכות למצוא את הדרך הנאותה, העיתוי והצורה, שבאמצעותם יביא אל העם את דבר ה'. אחת הדוגמאות הבולטות היא פרשת הַמָּן והשבת.

בהודעתו למשה, מצרף ה' שתי מצוות יחד, מצוות המן ומצוות השבת:

"...וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ... וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ, וְהָיָה מִשָּׁנָה עַל אֲשֶׁר יִלְקָטוּ יוֹם יוֹם".

(שמות טז, ד-ה)

ה' מצווה ללקוט בכל יום מנה אחת, וביום השישי – שתי מנות, במקום יום השבת. בעוד שה' השמיע את שתי המצוות יחד, העדיף משה להפריד ביניהם; להשמיע מיידיית את מצוות הַמָּן, ולדחות למועד מאוחר יותר את ההודעה על מצוות יום השבת:

”זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְקַטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ, עֹמֵר לְגִלְגָּלַת...”.

(שם, פסוק טז)

בשלב זה משה אינו מוסר לעם את הציווי ללקוט מנה כפולה ביום שישי לקראת שבת. משום כך רבה הייתה הפתעת העם:

”וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי לְקַטוּ לֶחֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֹמֵר לְאֶחָד, וַיָּבֹאוּ כָּל נְשֵׂי־אֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לַמֶּשֶׁה”.

(שם, פסוק כב)

הווי אומר, כל אחד לקט לעצמו עומר אחד, וכשהגיע לביתו גילה כי בדרך נס הוכפלה מנת העומר שבסלו. בתשובה לפליאתם של נשיאי העדה, מעדכן אותם משה רבנו במצוות יום השבת שנאמרה לו קודם לכן:

”...הוא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שְׁבִתוֹן שַׁבַּת קִדְשׁ לָהּ מִחֵר...”.

(שם, פסוק כג)

כלומר, זה מה שה' הודיע לי עוד קודם לכן. אמור מעתה: משה רבנו העדיף להמתין עד שבני ישראל יחוו בעצמם את פעמי יום השבת, כדי שהמצווה תהיה אהובה ורצויה בעיניהם.

מדוע בחר משה להביא את דבר ה' אל העם בשיטה זו? החלטתו באה בעקבות הלקח המר שחווה משה בתחילת דרכו, כאשר הביא את דבר ה' במלואו באופן מיידי מבלי לבדוק את מוכנות העם. משה נתקל אז בתגובה אדישה וסרבנית:

”וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וַיַּעֲבֹדָה קִשָּׁה”.

(שמות ו, ט)

באותה שעה הבין משה שבין יתר תפקידיו הוא התפקיד לבחור את העיתוי המתאים להשמיע את דבר ה', כדי להבטיח שיתקבל על ידי העם בצורה טבעית ואהודה. על פי זה, מובן מדוע השתמשה התורה בניסוח הבא:

”וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”.

(דברים ד, מד)

לא נאמר 'לימד' אלא 'שם'. כלומר, משה רבנו יודע איך להגיש את התורה לפני בני ישראל. הוא עושה זאת בצורה נכונה ובעיתוי מתאים, כדי להבטיח שעם ישראל יקבל ויבצע את מצוות ה' מתוך הזדהות מלאה. דברי המבוא האלו יבהירו את מה שקרה בשילוח המרגלים.

■ "לפניכם" או "עמכם"

מתוך הכתובים אנו למדים על הבדל מהותי בין הנהגת ה' את עם ישראל ביציאת מצרים ובמדבר, לבין הנהגתו כשהגיעו לכיבוש ארץ ישראל. בעוד שביציאת מצרים היה עם ישראל פסיבי ולא פעיל לחלוטין, הרי שבכניסה לארץ ישראל היה על עם ישראל להיות פעיל ולהילחם ותוך כדי המלחמה הייתה מגיעה עזרת שמים. ביציאת מצרים נאמר:

"ה' ילחם לכם ואתם תחרשון". (שמות יד, יד)

ובכניסה לארץ ישראל נאמר:

"...ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמרי ואת ארצו, החל רש והתגר בו מלחמה". (דברים ב, כד)

הביטוי "והתגר בו מלחמה" מוכיח, שעם ישראל נצטוו לנקוט פעולות מלחמתיות כדי לרשת את ארץ סיחון ועוג.

על ההבדל בהנהגת ה' בכניסה לארץ ישראל, נוכל ללמוד גם מתפקידו של ארון הברית.

כל ימי היות עם ישראל במדבר, היה ארון הברית יוצא ובא לפניו. תפקידו היה להסיר את כל המכשולים ולבחור עבורם מסלול נקי וקל:

"...וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה". (במדבר י, לג)

מדוע אם כן, מצווה ה' את משה לשלוח אנשים לתור את ארץ כנען? האם ארון ברית ה' לא יעשה את זה טוב יותר? האם הוחלט שהארון לא יסע יותר לפניו? את התשובה נדלה מדיוק במלה אחת. משה רבנו בדברי תוכחתו לעם ישראל, משתמש בניסוח "הלך לפניכם":

"ויבדבר ה' אינכם מאמינים בה' אלהיכם. ההלך לפניכם בדרך...".

(דברים א, לב-לג)

לעומת זאת, בדברי העידוד שמשמיע הכהן לעם לפני יציאתם למלחמה בארץ ישראל, אנו מבחינים בניסוח שונה:

”כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלַךְ עִמָּכֶם, לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֲבִיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.”

(דברים כ, ד)

משמעות ההבדל בין 'הֵלַךְ לְפָנֵיכֶם' לבין 'הֵלַךְ עִמָּכֶם' היא זו: ביציאת מצרים – ה' הולך לפני מחנה ישראל, עורך להם מלחמה ומפנה להם את הדרך. לא כן בארץ ישראל, בעבר הירדן המזרחי והמערבי. כאן עם ישראל הוא שנלחם, וה' מסייע לו במלחמתו באופן מלא.

נדייק גם בדבריו של משה ליהושע:

”וְה' הוּא הֵהָלַךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ...”

(דברים לא, ח)

כלומר, ה' ההולך לפניך היום, הוא יהיה עִמָּךְ במלחמותיך בארץ ישראל. הניגוד בין ההנהגה ביציאת מצרים לבין זו שבארץ ישראל אינו נובע מן המיקום. החילוק נובע מתהליך גמילתו של עם ישראל מעבדות והתעלותו לחירות ועצמאות, בדומה לתהליך התבגרותו של ילד. ככל שהילד הולך וגדל, מעורבותו של ההורה הולכת וקטנה. ביציאת מצרים פעל ה' לבדו, משום שעם ישראל זה עתה רק נולד. אולם, עם כניסת העם לארץ ישראל, היה בְּשָׁל נפשית להלחם במלכי האמורי, ובוגר מספיק לערוך מלחמות גדולות בארץ ישראל.

זה מסביר מדוע במצבים בהם אין עם ישראל יכול להכריע – כגון הפלת חומות מבוצרות – מתערב ה' למענם ומפיל את החומות. דוגמה בולטת היא 'חומת יריחו'. החומה נפלה בצורה פלאית באמצעות הקפת העיר ושימוש בשופרות.

לכך מתכוון משה באמרו:

”ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלַךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם, כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם

(דברים א, ל)

לְעֵינֵיכֶם.”

כלומר, במצבים שבהם אין לעם ישראל כלים מתאימים להתמודד מול אויב, מופיעה זרוע ה' אשר תעשה את המלאכה לבדה.

נשוב אל הנושא המרכזי.

ה' מצווה את משה רבנו לשלוח מרגלים לתור את ארץ כנען. את זה אנו רואים בבירור בתחילת פרשת 'שלח לך'. משה מבין, שהגיעה העת לרשת את ארץ ישראל באמצעות מלחמה. שיגור המרגלים הוא רק ההתחלה. ה' מותיר למשה לבחור את דרך הביצוע.

משה שואף לבצע את מצוות ה' בשלמותה, דהיינו להפוך את הציווי העליון לרצון שיבוא מהשטח. הוא מעודד את עם ישראל לנקוט יוזמה ולהתחיל לחשוב ולתכנן בעצמם סדר טכסיסי מלחמה, כגון ריגול ואיסוף מידע מוקדם. כל זה התרחש בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים.

בפרשת 'דברים' משחזר משה רבנו את מה שהתרחש מאחורי הקלעים לפני משלוח המרגלים:

"וַיִּסַּע מַחֲרָב... וַיָּבֵא עַד קֹדֶשׁ בְּרִנֵּעַ. וַאֲמַר אֲלֵכֶם, בְּאַתֶּם עַד הַר הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נִתֵּן לָנוּ".
(דברים א, יט-כ)

ההגעה לגבול האמורי הייתה מהירה מאוד והגיע הזמן לכיבוש ארץ ישראל מיד שבעת העממים, כדברי משה לישראל:

"רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ, עֲלֵה רֵשׁ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֲל תִּירָא וְאֵל תַּחֲת".
(דברים א, כא)

מה פירוש "עלה רש כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'?" היכן מצאנו הוראה כזו מאת ה'?
התשובה מונחת בפתיח של פרשת 'שלח לך':

"שִׁלַּח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן...".
(במדבר יג, ב)

במלים 'עלה רש', מעודד משה את עם ישראל להתכונן לפעולות מלחמתיות ולטכסיסי קרב במטרה לרשת את ארץ ישראל. הוא מצפה לשמוע מהם כיצד הם מתכוננים לעשות זאת. אכן, עם ישראל ממלא אחר ציפיותיו, ויוזם תוכנית לשיגור מרגלים:

"וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כְּלַכְּכֶם, וַתֹּאמְרוּ: נְשַׁלְּחָה אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, וַיָּשֻׁבוּ אֲתָנוּ דִּבֶּר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נִבְּא אֱלֹהֵינוּ. וַיִּיטָב בְּעֵינֵי הַדָּבָר...".
(דברים א, כב-כג)

משה רבנו הצליח להוביל את בני ישראל למהלך אותו ציווה ה'.

■ תוספת ומגרעת

נדקדק קצת יותר במצוות ה'.

לשון ציווי ה': "וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן".

בפועל הזה 'לתור' משתמשת התורה בתארה את ארון הברית:

"...וְאָרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה". (במדבר י, לג)

משמעות ביטוי זה הנה חיפוש דרכים יעילות להתקדמות. על פי המודל הזה, מטרת שיגור המרגלים לארץ ישראל הייתה כדי שהם יציעו מסלולי התקדמות; לא בדיקת הארץ ולא בדיקת העם היושב עליה.

מטרה זו תואמת את העובדה שה' ביקש לשלוח את נשיאי העדה. בדרך כלל, כששולחים מרגלים חֲרָשׁ, שולחים את האנשים האנונימיים ולא את הנשיאים המפורסמים. כאן ביקש ה' שדווקא הנשיאים יבצעו את מלאכת ארון הברית. כלומר, שכל נשיא יבחר את הדרך המתאימה ביותר לאופי בני שבטו, בהר או בעמק, בשפלה או במדבר.

בדיוק כך ביקשו בני ישראל:

"...אֵת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ". (דברים א, כב)

באיזו דרך ילך כל שבט ומה הערים אשר יועדו לכיבוש כל שבט.

כאשר ראה משה שישנה הסכמה, סבר כי זו ההזדמנות להלהיב את לב העם גם כאשר ישמע עדות חיה בדבר השפע וגודל היבול הצומח על אדמת ישראל.

משה ידע על מציאות הענקים בארץ ישראל, ואפילו הוא אמר להם זאת בעצמו:

"שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֵבֶר הַיּוֹם אֵת הַיִּרְדֵּן לְבָא לְרִשֶׁת גּוֹזִים גְּדֹלִים וְעֲצָמִים... עַם גְּדוֹל וָרֵם בְּנֵי עֲנָקִים...". (דברים ט, א-ב)

זוהי הזדמנות להטעים, שארץ ישראל היא ארץ המסוגלת לגדל עמים חזקים, וכך יהיה עם ישראל גם הוא עם חזק. שמו יתפרסם בעולם כאשר ה' ישמיד את הענקים האלה מפניו.

את הדחף לפריצה קדימה בעוצמות אמוניות הטמיע משה רבנו בכתב המינוי של שיגור המרגלים:

"וְרֵאִיתֶם אֵת הָאָרֶץ מֵה הוּא, וְאֵת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ הַחֹזֵק הוּא הַרְפָּה הַמַּעֲט הוּא אִם רַב". (במדבר יג, יח)

כלומר, משה הרחיב את צו ה' מעבר לבקשת בני ישראל, כדי לחזק את המוטיבציה לקום ולרשת את ארץ ישראל. משה סבר כי זה כלול בדבר ה': "וַיִּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן".

משה הפריז בהערכת עוז הרוח הנפשי והחוסן האמוני של עם ישראל, שלא היה במדרגה פה גבוהה של ביטחון בה'.
 כאשר חזרו המרגלים, הם אכן אישרו שהארץ היא זבת חלב ודבש, אך מיד הוסיפו שהעם היושב עליה עז, והערים בצורות וגבוהות וגם בני ענק היו שם.
 כל זה עדיין היה כלול בכתב המינוי (מנדט) שקיבלו, אך בכך נפתחה דרך למסקנה אחרת:

"...לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו".
 (במדבר יג, לא)

יוצא אפוא, שהרחבת כתב המינוי על ידי משה רבנו היא זו שגרמה בעקיפין לכישלון המר.
 זה מבהיר את דבריו של משה לישראל באותו מעמד:

"גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר, גם אתה לא תבא שם".
 (דברים א, לז)

כלומר, גם אני נושא במידה מסוימת באחריות עקיפה לאשר אירע, כי חשבתי שאתם במדרגה גבוהה יותר של אמונה. כעת מתברר כי הייתה חסרה לכם אמונה בסיסית בה':

"ויבדבר ה' אינכם מאמינים בה' אלהיכם. ההלף לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם... לראתכם בדרך אשר תלכו בה...".
 (דברים א, לב-לג)

הרי אתם רואים שה' מטפל בכם היום ביסודיות, אז מדוע אינכם מאמינים שהוא ימשיך כך גם בעתיד ולא יפקיר אתכם?
 כך מתאנח משה רבנו בכאב בפרשת 'דברים', תוך כדי הצבעה על החוליה האמונית שהייתה חסרה.

■ הזדמנות נוספת

אך לא זו בלבד הייתה בעייתו של משה רבנו.
 כשאמרו בני ישראל: "...נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר יד, ד), תגובתם המיידית של משה ואהרן הייתה **נפילה על אפיים**:

"ויפל משה ואהרן על פניהם, לפני כל קהל עדת בני ישראל".
 (שם, פסוק ה)

אמנם לא הייתה זו הפעם היחידה שמשה ואהרן נפלו על פניהם; אולם בהשוואה

לתגובתם האמיצה והנועזת של יהושע בן נון וכלב בן יפונה – אסור היה בעת הזאת לשתוק וליפול, כי זה עלול להתפרש כהבעת חוסר אונים. יהושע וכלב הרהיבו עוז בנפשם להתייצב בעוז מול כל ההמון:

”וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מִן הַתָּרִים אֶת הָאָרֶץ, קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם. וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר... אַךְ בַּה' אֵל תִּמְרְדוּ וְאַתֶּם אֵל תִּירָאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ... וְה' אֶתְנֶנּוּ אֵל תִּירָאִים.”

(שם, פסוקים ו-ז; ט)

משה ואהרן לא התייצבו בעוז מול הקהל כיהושע וכלב. בשל חוסר התגובה הנמרצת, נכללו משה ואהרן בעונש הדור ההוא, ונגזר עליהם שלא ייכנסו לארץ ישראל כפי שהטיח משה בישראל במר לבו:

”גַּם בִּי הִתְאַזְנָה ה' בְּגִלְלַתְכֶם לֵאמֹר, גַּם אֶתָּה לֹא תִבָּא שָׁמָּה.”

(דברים א, לז)

אלא שהקב"ה תלה את הגזרה הזו, ולא הפעיל אותה עד שתינתן למשה ואהרן הזדמנות נוספת.

הזדמנות זו הגיעה כעבור 38 שנים, ערב כניסתם לארץ ישראל:

”וְלֹא הָיָה מַיִם לַעֲדָה, וַיִּקְהְלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן. וַיִּרַב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר...”

וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת קֶהֱל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה, לְמוֹת שָׁם אֶנְחֶנּוּ וּבְעֵירָנוּ.”

(במדבר כ, ב-ד)

עם ישראל מקיף את משה ואהרן בתביעה נמרצת ובאמירות קשות. זו הייתה הזדמנות חוזרת שניתנה למשה ואהרן. בפעם הזאת חובה הייתה עליהם לעמוד ולהתייצב בעוז אל מול העם ולתבוע דבקות בה' המלווה אותם בניסים גלויים 40 שנה.

אילו היו עושים זאת, היו מקדשים שם שמים ברבים והיו מתקנים את הטעות שעשו בחטא המרגלים.

מה קרה בפועל?

”וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֶּהֱל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם...”

(במדבר כ, ו)

למרבה הצער, גם הפעם תגובתם הייתה נסיגה מפני ההתקהלות, שתיקה ונפילה על אפיים. החולשה הזאת התחברה עם החולשה הראשונה שהתגלתה בחטא המרגלים.

זה מסביר את התגובה הקשה של ה':

"עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבֵת קִדְשׁ מִדְּבַר צֶן, עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשִׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
(דברים לב, נא)

מעיון באותה פרשה לא ברור מדוע התגובה כה קשה, ומדוע נאמרו ביטויים כמו "מְעַלְתֶּם" "לֹא קִדְשִׁתֶּם" וכו'. אין זאת אלא בשל התעוררות חטא המרגלים הקשה והקדום, ותגובתם הזזה של משה ואהרן בנפילה על אפיים, תחת התייצבותם בעוז כנגד העם. משום כך, הגזירה שהייתה תלויה ועומדת מאז חטא המרגלים, הופעלה כעת הלכה למעשה:

"...לִכֵּן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֶל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם".
(במדבר כ, יב)

כעת נוכל לשים לב גם לדיוק הבא.

כאשר מודיע ה' למשה על העונש הכבד שנגזר על דור המדבר, הוא מצהיר על יוצא מן הכלל:

"וְעַבְדִּי כָלֵב, עֵקֶב הֵיטָה רֹחַ אַחֲרַי עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרַי, וַהֲבִיאתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזָרְעוּ יוֹרְשֶׁנָּה".
(במדבר יד, כד)

מדוע נזכר רק כָּלֵב בן יפונה? הרי לכאורה, גם יהושע בן נון התנגד נמרצות לעצת המרגלים. מדוע אם כן לא נזכר שמו של יהושע? לעומת זאת, בנבואה הבאה נזכר שמו של יהושע:

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר... אִם אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ... כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון".
(שם, פסוקים כו, ל)

מדוע בנבואה הראשונה נזכר שמו של כלב לבדו, ובנבואה השנייה הוזכרו שניהם, יהושע וכלב?

גם בספר דברים, כאשר חוזר משה ומפרט באזני העם את אשר אירע, מתחלקים דבריו לשניים, בדיוק כפי הנבואות שנאמרו לו:

"וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר. אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה, אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה... זוֹלַתִּי כָלֵב בֶּן יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה...".
(דברים א, לד-לו)

כאן מזכיר משה את כלב בלבד, ובהמשך דבריו הוא יזכיר את יהושע:

”גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגַלְלֵכֶם לְאֹמֹר, גַּם אֶתֶּה לֹא תִבָּא שָׁם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון הָעַמִּיד לְפָנַי, הוּא יָבֹא שָׁמָּה...”.

(שם, פסוקים לז-לח)

מן ההיקש בפסוק אנו למדים, כי אֶזְכוּר שמו של יהושע כמוריש את הארץ לבני ישראל כרוך בגזירה על משה שלא ייכנס לארץ.

זהו המפתח להבנת העניין.

כאשר מזכיר ה' את כלב לבדו מבלי להזכיר את יהושע – גם כשהכול יודעים שגם יהושע בן נון יגיע לארץ – כוונתו לרמוז, כי ייתכן שעוד אנשים שלא נזכרו – כיהושע – יזכו להגיע לארץ ישראל. הרמז הוא ברור. עדיין פתוחה האפשרות שגם משה ואהרן ייכנסו לארץ ישראל.

אולם, כאשר חוזר ה' ומזכיר את כלב עם יהושע כוונתו לומר, שאם וכאשר תינתן למשה ואהרון הזדמנות נוספת ויחזור אותו דפוס פעולה, או אז תהיה הגזרה סופית, ורק יהושע וכלב יזכו להיכנס לארץ ללא משה ואהרן.

מכל זה אנו למדים, כי לפעמים ניתנים לאדם הזדמנויות נוספות לתיקון. אם חלון ההזדמנויות אינו מנוצל, יופעל העונש שהיה על תנאי.

פירוש זה בנוי על התפיסה, שאם רואים שהעונש אינו מידתי, אות הוא כי שורשיו נעוצים בעוון קדום וחמור. במבט לאחור, ייתכן כי אם משה רבנו היה נוקט שרשרת דפוסי פעולה שונים, היינו זוכים לכניסתו לארץ ישראל.

השינויים היו מתבטאים באופן הבא:

1. מסירת דבר ה' לעם על שיגור המרגלים, תוך הדגשה מפורשת שזו מצוות ה'.
2. צמצום כתב המינוי 'לתור את הארץ' לחיפוש דרכי התקדמות בלבד.
3. התייצבות בעוז והנפת דגל האמונה, במקום שתיקה מול העם ונפילה על אפיים.

על אף כל זאת, ולמרות כל הדברים האלה, גם כְּשֶׁל זה לא מנע ממשה רבנו לזכות בדברי שבח גדולים מאד מאת ה', דבר שלא זכה לו בן אנוש אחר:

”וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה'... וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִיָּם אֶל פְּנִיָּם”.

(דברים לד, ה; י)

